

WASMER JÁNOSNAK, A KOLOZSVÁRI ÚTLEVÉLHIVATAL
VEZETŐJÉNEK JELENTÉSE A JEGY- ÉS FEJADAGRENDSZER
MEGSZÜNTETÉSÉRŐL

Kolozsvár, 1955. január 10.

10/titk.-1955.

Titkos!

Mell.: 2 újság³⁴²

Az 1954. december 26-án közzétett minisztertanácsi rendelet megszüntette Romániában a jegy- és fejadagrendszert, vagyis egyes élelmiszereknek és ipari cikkeknek jegyre, illetőleg racionalizált áron való árusítását.

A kormány a jegyrendszer megszüntetését a termelésben elért eredményekkel indokolja. A dolgozók nagy többségéből azonban ez az intézkedés elégedetlenséget váltott ki, mert a racionalizált árak megszüntetéséért kárpótlásként megállapított, a fizetésen felüli pénzbeli juttatás nem fedezi a régi racionalizált ár és a mostani szabad piaci ár közötti különbséget. Az élelmiszerbeli juttatás általában csak 50%-os kárpótlást jelent.

Különösen előnytelen helyzetbe jutott az a dolgozó, akinek eltartottja van, mert a pénzbeli kárpótlást csak feleség- és 14 éven aluli gyermekért adják, míg a vele közös háztartásban élő eltartott (pl. öreg szülő) után nem adnak. Sőt, nem folyósítják a 14. évet betöltött iskolás gyermekért sem, mert csak az ösztöndíjasok felemelt ösztöndíjaik útján kapnak pénzbeli kárpótlást. – Az újonnan belépő dolgozó családtagjai (feleség, gyermekek) sem kapják meg a pénzbeli juttatást.

Ha figyelembe vesszük a fizetésen felül megállapított járulékot, mely az

A	típusú jegyek után havi	109 lej	(föld alatt dolgozók)
B/1	„ „ „ „	87 „	(nehéz testi munkások)
B	„ „ „ „	65 „	„
C	„ „ „ „	51 „	(üzemi munkások, tisztviselők)
D/1	„ „ „ „	38 „	(feleség)
D/2	„ „ „ „	43 „	(14 éven aluli gyermek)
D/3	„ „ „ „	33 „	(nyugdíjasok)

tesz ki, valamint a régi racionalizált ár és a mostani szabad ár közötti különbséget, például élelmiszereknél:

kenyér racionalizált ára	kg	0,70	lej	volt,	szabad ára	most	2,- lej
cukor	„	2,80	„	„	„	„	9,- lej
olaj	„	3,0	„	„	„	„	11,- lej
szappan	„	3,5	„	„	„	„	8,- lej
tésztaeműek	„	2	„	„	„	„	6,5 lej

Vagy az ipari cikkeknel: a régi jegyrendszer a dolgozónak évenként 1 pár cipőt biztosított, közepes minőségben, 50–70 lejes áron. Ugyanez a minőségű cipő most 160–215 lej. 1 rend kész

³⁴² A mellékleteket a jelentés mellett nem találtuk.

férfiruhaöltöny, ha régi, 210–320 lejes racionalizált ár helyett most 400–500 lejbe kerül, harisnya, fehérnemű stb.-nál is ilyen arányú árkülönbözet mutatkozik – megállapítható, hogy a racionalizált árak feloldása a pénzbeli juttatás dacára a dolgozóra nézve nem jelenti életszínvonalának emelkedését. Általában pedig cca. 25%-os drágulást hozott a szabad piaci áraknál is, mert pl. a rendelet megjelenése előtt a sertés élősúlya a kolozsvári piacon 9–11 lej között volt, ma pedig 12–16 lej. A tej literje, melyet a hatóság erre az idényre 2 lejben állapított meg, 3 lejre ment fel, s ilyen arányban emelkedtek a többi szabad piaci élelmiszerárak.

Emelték az üzemi kantinárakat is 20%-kal, de egyes helyeken (nagyobb üzemekben) az emberek elégedetlensége miatt január 4-én visszaállították a régi árakat. Más helyeken a fel-emelt árak vannak érvényben.

Bántóan hat az italok árának nagymérvű emelése. Például 1 üveg (normál) sör 2 lejről 3,50 lejre emelkedett. Vodka 20 lejről 22 lejre, vermuth 18,50 lejről 28 lejre stb. Ital általában mindig szűkösen van, az árak felemelése valószínűleg csökkenti a keresletet. Inkább silány műborok (piros és fekete [*sic!*]) voltak forgalomban eddig, 4–6 lejes áron, amik szintén emelkedtek.

A hús szabad árának megállapítása óta a hatósági mészárszékek hússal jobban el vannak látva. Az új minisztertanácsi rendelet a termelőknek előnyös szerződés-kötéseket biztosít az élő állatok, tej, tejtermékek, tojás stb. [*sic!*] tenyésztésére és hizlalására, és a termékek átvételi árát is felemelte, hogy a termelést ezzel is serkentse, s biztosítsa az állam részére való minél nagyobb mennyiségű átadást.

Meg kell jegyezzük, hogy az üzletekben zsír 18 lejért rendszeresen kapható, ha nem is nagyobb mennyiségben, valamint importált osztrák és holland margarin is van állandóan, a régi áron.

Cukor most is redukált mennyiségben kerül forgalomba. A fejadagon kívül a rendelet megjelenése óta 2-3 ízben osztottak személyenként $\frac{1}{2}$ kg cukrot, rendszerint eltitkolt időpontban, úgy hogy egyes családok, akiknek tudomásuk és idejük volt, 2-3 kg cukorhoz jutottak, mások viszont nem tudtak cukrot beszerezni.

Hogy a dolgozók kenyér- és cukorfejadagjait biztosítsák, e két cikket egyelőre továbbra is jegyre szolgálják ki, de szabad áron (kenyér kg. 0,70 lej helyett 2 lej, cukor 2,80 helyett 9 lej). Félbarna, jegy nélkül szabad kenyér kg 3,20 lej.

Ipari cikkekben sok importáru van (főleg a Szovjetunióból, Magyarországról, Lengyelországból és Csehszlovákiából). Gyapjúszövetek 400–800 lejes árban kerülnek forgalomba. A Bukarestben létező ROMARTA vállalat saját márkájú férfi- és női cipőit 400–500 lejes áron hozza forgalomba az egész ország területén. – Ezek előtt a cikkek előtt megállva, a dolgozó elégedetlenséget érez, mivel 80%-ának havi átlaga 400 lej alatti fizetés, és gyűlölettel gondolnak azokra, akik magasabb fizetési osztályban vannak és módjukban áll megvásárolni ilyen áron a jó minőségű árut.

A jegyrendszer idején sem volt mindig biztosítva a pontáru, és a múlt évben is az volt a helyzet, hogy pontjaikat sokan nem tudták levásárolni; a pontáru pedig minőségileg mindig silányabb volt, mint általában a szabad áru.

Változatlanul súlyos a helyzet a tüzelőellátás terén. Tűzifa csekély mennyiségben áll rendelkezésre, s emellett a racionalizált árak megszüntetése (tonnánként 250 lej helyett 400 lej) is előnytelen helyzetet teremtett a dolgozóknak. Ezt Kolozsváron nagymértékben ellensúlyozza az, hogy ma már nagy részben gázzal fűtenek. A kolozsvári Gázművek újév előtt fel akarta emelni a gázdíjakat, azonban a városi Néptanács kollektívája ezt nem engedte meg.

Az idei begyűjtés alkalmával a Párt, szakszervezetek és más tömegszervezetek aktivistái ősztől karácsonyig járták a falvakat; pártemberek szerint a beszolgáltatás az idén 90%-ban sikerült, olyan jó eredményt a köztársaság fennállása³⁴³ óta még nem értek el, és ez készítette a Pártot és a kormányt arra, hogy a jegyrendszert megszüntesse. A cukorkészlet felhalmozása is folyamatban van, úgyszintén a kenyérliszttel való bőséges ellátást is szorgalmazzák, hogy rövidesen a kenyér- és cukorjegyeket megszüntessék.

Az új helyzet még nincs kialakulva; a jegy- és fejadag megszüntetése nem hozta a kívánt árubőséget. Ha az áruellátás rendszeres lesz, és ha az olcsóbb ipari cikkek (textil, cipő) minőségét még javítják, véleményem szerint a dolgozók elégedetlensége meg fog szűnni.

Wasmer
hiv. vez.

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 15. doboz, 24/a tétel, 00105. 1 sz., másolat.

78.

JELENTÉS EMIL BODNĂRAȘ HADÜGYMINISZTER BUDAPESTI LÁTOGATÁSÁRÓL

Bukarest, 1955. április 6.

1955. április 6-án Budapesten találkozott a Román Munkáspárt Központi Bizottsága küldöttsége a Magyar Dolgozók Pártja vezetésével.

Az RMP KB részéről jelen voltak: Emil Bodnăraș, Fazekas János és Simion Bughici.

A Magyar Dolgozók Pártja vezetése részéről jelen voltak: Rákosi Mátyás, Gerő Ernő és Hegedűs András.

Az ülés 11-kor kezdődött és 11³⁰-kor végződött. A találkozó a következőképpen zajlott le:

Bodnăraș elvtárs azzal kezdte, hogy Nagy Imre, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának akkori elnöke szeptember 16-án Vas Zoltánon keresztül Gheorghiu-Dej elvtársnak küldött egy levelet, amely a román–magyar kapcsolatok vonatkozásában egy sor meglepő ötletet tartalmazott. Ebben a levélben Nagy Imre rámutatott:

- 1.) „Országaink kapcsolatai jelentősen meggyengültek.”
- 2.) „Idővel gazdasági és politikai kérdésekben jobban távolodtunk egymástól, mint közeleedtünk.”
- 3.) „Sem párt, sem állami vonalon – Nagy Imre véleménye szerint – hiányzik a szükséges és óhajtott együttműködés.”
- 4.) „Véget kellene vetni a fenntartásoknak, amelyek érezhetők a két ország kapcsolatainak minden egyes lépésénél.”³⁴⁴

³⁴³ 1948. január 1.

³⁴⁴ A szerkesztőség megjegyzése: a levél eredetije megtalálható: Bukaresti Állami Levéltár, RKP KB, külkapcsolatok, IV/1945. csomó, 86.

Bodnăraş elvtárs rámutatott, hogy azonnal válaszoltunk szóban, amit írásban is megerősítettünk: készek vagyunk a Nagy Imre által felvetett kérdések megtárgyalása céljából találkozni. Ezt követően 1954. október 6-án egy Farkas elvtárs által aláírt levelet kaptunk, amely azt tartalmazta, hogy november folyamán a Magyar Dolgozók Pártja Politikai Bizottsága kész egy Rákosi elvtárs vezette delegációt küldeni. Ettől az időponttól kezdve nem kaptunk egyetlen jelzést sem a találkozót illetően. Ezért kérjük a véleményüket, nemcsak a levél tartalmára nézve, ami nagyon meglepte az RMP PB-t, hanem, hogy mi legyen a találkozóval?

Rákosi elvtárs rámutatott, hogy senki sem hatalmazta fel Nagyot, hogy elküldjön egy ilyen levelet. A levél tartalmát nem ismerik. Nagy Imre, akiről most bebizonyosodott, hogy kiféle, valószínűleg hasonló dolgokat követett el, amelyek idővel ki fognak derülni. Gerő és Hegedűs elvtársak megerősítik, hogy az MDP PB nem tudott a levélről.³⁴⁵ Rákosi elvtárs a továbbiakban hangsúlyozta, hogy Nagy Imre nacionalista. Ők például a kolozsvári Útleve lhivatal ügyében – aminek a megszüntetését Bughici elvtárs kérte –, úgy gondolták, hogy ez kizárólag a román elvtársakra tartozik, akiknek joguk van úgy dönteni, ahogy nekik jobban tetszik. Ugyanakkor Nagy Imre ellenezte a kolozsvári Útleve lhivatal megszüntetését. Ők úgy tekintenek az országaink közötti kapcsolatokra, hogy azok normálisak és jók. Felmerülhetnek egyes problémák a gazdasági együttműködésben, de ezek végső soron megoldhatók. Nem befolyásolják a Román Népköztársaság és Magyarország közötti kapcsolatok egészét, amelyek baráti feltételek között működnek.

Bughici elvtárs rámutatott, hogy a kolozsvári Útleve lhivatal megszüntetése nem az ő személyes kérése. Az RNK Külügyminisztériuma ezt a kérést a Politikai Bizottság és a román kormány utasításai és határozatai alapján terjesztette elő.³⁴⁶

Bughici elvtárs rámutatott, hogy az RNK kormánya hiába ragaszkodott az Útleve lhivatal felszólítása ügyében, annak ellenére, hogy a magyar elvtársak egyetértettek az Útleve lhivatal felszólításával, az továbbra is működik, sőt április 2-án Kolozsváron fogadást szerveztek, amire meghívták a Marosvásárhely³⁴⁷ [sic!], Hunyad és Kolozsvár tartományok első titkárait. Egyetlen módon lenne igazolható az Útleve lhivatal fenntartása, nevezetesen ha fenn akarnak tartani illúziókat és reményeket abban a vonatkozásban, hogy Erdély kérdését nem oldották meg véglegesen. De mi ilyen törekvéseket nem fogadhatunk el, azokat károsnak tekintjük, nemcsak az RNK, hanem az MNK szempontjából is. Károsnak tartjuk nemcsak a két ország, hanem az egész tábor szempontjából is. A revizionista remények fenntartása csak ellenségeinknek hasznos.

Fazekas elvtárs hangsúlyozta, hogy az Útleve lhivatal létezése segíti a magyar burzsoáziát nacionalista-soviniszta agitációjában. Az Útleve lhivatal mintha az erdélyi magyar kisebbség jogainak tiszteletben tartását ellenőrző szerepet kívánna betölteni.

A továbbiakban Bughici elvtárs rámutatott, hogy az RNK Külügyminisztériuma az MNK bukaresti nagykövetségén keresztül hivatalos felkérést kapott arra, hogy a földrajzi atlaszon dolgozó magyar térképészek rendelkezésére bocsássák a Magyar Autonóm Tartomány térképét, amit az RNK térképéhez kívánnak csatolni mellékletként.

³⁴⁵ Rákosi ezzel szemben a Valter Romannal folytatott beszélgetésében azt állította, Vas Zoltánt küldi ki, hogy előkészítse a Gheorghiu-Dej-zsel történő találkozót, ami nyilvánvalóan ellentmond a fenti állításnak. Lásd a 75. sz. iratot.

³⁴⁶ A kolozsvári Útleve lhivatalt állampolgársági ügyek intézésére 1949. április 20-án hozták létre.

³⁴⁷ A Magyar Autonóm Tartományról van szó.

Bughici elvtárs megkérdezte: a Magyar Autonóm Tartomány az RNK melléklete, vagy az RNK integráns része? Bughici elvtárs hasonlóképpen rámutatott, hogy az ilyen kérdéseket csak az ellenségeink vetik fel. Idézte egy francia újságíró cikkét, mely Erdély vonatkozásában hangsúlyozza az állandó nézeteltéréseket az RNK és az MNK között.

Rákosi, Gerő és Hegedűs elvtársak csodálkoztak azon, hogy a kolozsvári Útlevelelőhivatalt még nem szüntették meg. Hegedűs elvtárs rámutatott, hogy a Politikai Bizottság megvitatta a kérést. 1955. február 2-án határozatot hozott a kolozsvári Útlevelelőhivatal megszüntetéséről, mivel ez olyan kérés, ami a román elvtársakra tartozik. Az erdélyi magyar kisebbség kérdése az RNK belügye.

Rákosi elvtárs rámutatott, hogy a Politikai Bizottság ülése előtt egyes elvtársak fásultnak mutatkoztak a román kéréssel szemben. Nagy Imre, akin nacionalista elképzelések uralkodnak, ellenezte az Útlevelelőhivatal feloszlását. Kérte, hogy viszonzásképpen igényeljük egy marosvásárhelyi konzulátus megnyitását, de a Politikai Bizottság visszautasította a véleményét. Ami a Magyar Autonóm Tartomány térképére vonatkozó kérést illeti, ezt Rákosi elvtárs nacionalista jellegű politikai analfabétizmusnak minősítette. Rámutatott, hogy a romániai magyarok szocializmusra nevelése Románia ügye.

Gerő elvtárs hangsúlyozta, hogy a térkép kérése hiba volt, az MNK Külügyminisztériuma és a bukaresti nagykövetség nem adhatott volna helyt egy ilyen kérésnek. Ez azt bizonyítja, hogy az MNK bukaresti nagykövetsége helyesen [*sic!* – *értelemszerűen: helytelenül* – a szerk. megj.] dolgozik. Megkérdezte, mi a véleményünk Pataki elvtársról, amire Bughici elvtárs azt mondta, hogy jó a véleményük.

Gerő elvtárs a továbbiakban rámutatott, jó, hogy megoldották a vízumproblémákat.³⁴⁸ Ez a könnyítés nagyon jó hatást gyakorolt. A Csepel Művek munkásülésén, ahol jelen volt, beszélt néhány olyan munkással, akik voltak a rokonaiknál, és örömeiknek adtak hangot, hogy megkapták ezt a lehetőséget.

Rákosi elvtárs a továbbiakban rámutatott, hogy Nagy valójában a kapitalizmus restaurációjára tett kísérletet, Magyarországot Tito útjára akarta lökni. Nagy az iparosítás és kollektivizálás ellen volt. Nacionalista koncepciójával a baráti országok közötti kapcsolatok feszültségének szítása útján járt. Bodnăraş elvtárs átvette a szót.

Bodnăraş elvtárs, hogy a probléma mélyebb, és nem korlátozódik az eddig említett tényekre. Nagy Imre szeptember 16-i, Bukaresthez intézett levelének elküldésével egy időben egy sor más kérdésben is interveniált, nevezetesen a következőkben.

Szeptember 25. és 27. között Valter Roman elvtárs, aki Budapesten tartózkodott egy vízügyi delegáció élén, hívatott Rákosi elvtárs által. Rákosi elvtárs megbeszélést folytatott Valter Romannal, aki összefoglalójában – ahogy rögtön ezután közölte velünk³⁴⁹ –, hogy Rákosi elvtárs a magyar–román kapcsolatokról beszélve rámutatott arra, hogy ezek normálisak, de fagyosak. Azelőtt szorosabbak, barátságosabbak, melegebbek voltak. Ahogy most állnak a dolgok, az nem jó. Kapcsolataink megújítását kívánja, különösen gazdasági téren. A szovjet–román vegyesvállalatokról beszélve rámutatott arra, hogy azok megszüntetése helyes lépés. Az RNK és Magyarország közötti együttműködésben jó lenne, ha román–magyar vegyesvállalatokat hoznának létre. A beszélgetésben Rákosi elvtárs felvetette, Románia, Magyarország és Cseh-

³⁴⁸ Utalás arra, hogy 1954. december elejétől a román hatóságok a korábbiakhoz képest jóval nagyobb számban adtak ki vízumokat magánutazások esetében. Lásd a 76. sz. iratot.

³⁴⁹ Lásd a 75. sz. iratot.

szlovákia közötti szorosabb együttműködés ötletét, mivel az országok gazdasága kiegészíti egymást. Másrészt az ellenséges propaganda nem beszélhetne többé a Szovjetuniótól való függésről. Személyes találkozót kíván Gheorghiu-Dej elvtárrsal, hogy megoldja ezeket a problémákat.

A továbbiakban Rákosi elvtárs elmondta Valter Romannak, hogy Erdély kérdése sokat gyöttri őt. Sztálinnál járt. Azt javasolta neki, hogy Erdély egy részét juttassák Magyarországnak. Augusztus 23. következtében értette meg, hogy ez a megoldás elfogadhatatlan. Kísérletet tett az erdélyi kérdés megoldására a párizsi békekonferencia előtt, hogy juttassák Erdély egy részét Magyarországnak. A békekonferencia előtt, mikor Londonban járt, ebben a kérdésben kitapogatta Attlee magatartását. Az általa elmondottakból arra a következtetésre jutott, hogy Erdély kérdésében fennmaradjanak a nézeteltérések Magyarország és Románia között. Akkor adta fel, hogy ezekben a kérdésekben inszisztáljon, megértve, hogy ilyen körülmények között, amikor még nem lehetett tudni, hogy milyen útra lép Románia és Magyarország, hogy a területi kérdés nem vethető fel, de most, amikor mindkét ország a szocializmus építésének útján jár, úgy véli, hogy ezek a kérdések felvethetők és megoldhatók baráti szellemben. Egész biztosan semmi esetben sem gondolja azt, hogy e kérdést nyíltan vesse fel, de testvérek között ezt a kérdést mégis meg lehetne vitatni, és megvizsgálni, hogy lehetséges lehetne-e megegyezésre jutni.

Bodnăraş elvtárs megkérte Rákosi elvtársat, világosítsa fel, mi a véleménye a Valter Roman által jelentett kérdésekről. Bodnăraş elvtárs a továbbiakban rámutatott, hogy pártunk vezetését két dolog lepte meg:

1.) Hogyan beszélhetett Rákosi elvtárs ilyen kérdésekről olyan elvtárrsal, aki nem volt erre felhatalmazva, aki Budapesten vízügyi kérdések ügyében járt, és nem része a párt vezetésének?

2.) Hogyan beszélhetett Rákosi elvtárs ilyen módon Erdély kérdéséről?

Bodnăraş elvtárs a továbbiakban rámutatott, hogy Magyarország felszabadításának 10. évfordulója alkalmával a román küldöttséget milyen kellemetlenül érte Dobi István elvtárs, az Elnöki Tanács elnöke fogadásán, hogy Rákosi elvtárs – Vorosilov elvtárs és a román küldöttség kívül más küldöttségek jelenlétében – tokaji boros poharát Vorosilov elvtárs egészségére emelve, a román küldöttség vezetőjéhez fordult, a következő szavakkal: „ez tokaji bor. A románok – mert szeretik a bort – el akarták foglalni, és anektálni Tokaj vidékét is.” Bodnăraş elvtárs emlékeztette Rákosi elvtársat, hogy milyen hirtelen, energikusan vágott vissza Vorosilov elvtárs, amikor ezeket a szavakat hallotta.

Bodnăraş elvtárs rámutatott, hogy a békeszerződés kérdésében a magyar elvtársak nem foglaltak állást nyíltan, világosan, félreérthetetlenül. Ugyancsak egyes magyar elvtársak Erdéllyel kapcsolatos magatartását illetően Bodnăraş elvtárs felemlítette, hogy a Magyar Operában olyan plakátokat lehet látni, melyekből az derül ki, hogy Marosvásárhely Magyarország egyik vidéki városa. Az 1848-as magyarországi forradalomról készített filmben Kossuth arról beszélt, hogy Erdély Magyarország szíve, és Erdély nélkül Magyarország nem élhet.

A Bodnăraş elvtárs által elmondottakra Rákosi elvtárs elismerte, hogy valóban beszélt Valter Romannal, akit még Moszkvából ismert. A szovjet–román vegyesvállalatok megszüntetése ügyében azt hangoztatta, hogy ezek az intézkedések lefegyverezhetik az ellenséges propagandát, és úgy véli, hogy ebben a dologban igaza van. Ami a román–magyar vegyesvállalatokat illeti, ezeket valóban hasznosnak vélte. Ezt Mikojan elvtárs tanácsolta.³⁵⁰ De a román elvtársak

³⁵⁰ Anasztasz Mikojan ekkor a Szovjetunió külkereskedelmi miniszter volt.

nehogy azt képzeljék, hogy Magyarország tőkét akar kivinni, mivel tőkéjük a magyaroknak sincs elég. Ami az Attlee-vel folytatott beszélgetést illeti, Rákosi kitért bizonyos részletekre. Attlee-vel ez a beszélgetése a Nagy Ferenc vezette kormánydelegációval történt találkozáson hangzott el. Valóban beszélt Attlee-vel, de Benes kényszerkitelepítési politikájával kapcsolatban. Magyarország és Csehszlovákia [sic!] arra akarta rávenni Attlee-t, hogy nyíltan lépjen fel Benes sovinizta politikájával szemben.

A továbbiakban Rákosi elvtárs elismerte, hogy valóban beszélt Sztálinnal Erdély kérdésében a békeszerződés megkötése előtt, az említett értelemben. Akkor a kérdés nyitott volt. Valóban arra számított, hogy Erdély egy részének Magyarországhoz történő visszatérése a kérdés megoldását jelentené. Ebben az irányban közvetlenül felléptek, de később – mondta Rákosi elvtárs – arra a meggyőződésre jutottunk, hogy békeszerződés határozata Erdély kérdésében helyes.

Közbeszól Gerő elvtárs, és rámutat, hogy a múltban a magyar párt álláspontja az volt, amiről Rákosi elvtárs beszélt. 1944–1945-ben valóban abban az értelemben vetették fel a kérdést, ahogy Rákosi elvtárs mondta. Később azonban világossá vált számunkra, hogy a probléma felvetése rendkívül káros lenne. A román elvtársak nézőpontja a helyes. Erdély kérdését véglegesen és fenntartás nélkül megoldottnak kell tekinteni. A lényeg, hogy Erdély kérdését alapjában véve helyesen oldották meg.

Rákosi elvtárs átvéve a szót hangsúlyozta, hogy Erdély kérdését lezártnak kell tekinteni úgy, ahogy azt megoldották. Rájöttünk, hogy a sovinizmust nem lehetne kielégíteni, bármennyi négyzetkilóéter területet adnának vissza. Ami Valter nyilatkozatát illeti, kérem, ne higgyenek neki.

Gerő elvtárs szerint a romániai magyarok kérdése az RNK ügye, mint ahogy a csehszlovákiai magyarok helyzete a cseh párt dolga, de az, ahogyan a magyarok élnek, számunkra nem közömbös. Valóban, a békeszerződés kérdésében nem foglaltak nyíltan állást, de pártunk most készülő történetében lesz egy fejezet a békeszerződésről. Ebben a fejezetben világosan kezeljük a kérdést, vagyis hogy a békeszerződés alapjában véve helyes.

Rákosi elvtárs a magyar lakosság iránti érdeklődésüket azzal magyarázza, hogy nagyon szükséges tudniuk, hogy hogyan gondolkoznak az emberek. Gondjaikat levelekben fejtik ki, amiket Magyarországra küldenek, és ez a mi embereinket befolyásolja.

Ezt követően Fazekas elvtárs emelkedett szólásra. Arról beszélt, hogyan nyilvánulnak meg a nacionalista eszmék az irodalomban, a történetírásban és a sajtóban. Idézett Rákosi elvtársnak az 1946-os pártkongresszuson elhangzott beszédéből. Ezt 1952-ben újból kiadták.³⁵¹ Idézte Rákosi elvtársnak 1954-ben a pártfőiskolán tartott előadását is, amiben Erdély kérdése különböző formában merül fel. A továbbiakban a *Szabad Nép* egyik cikkét „A szabadságharc dicsőséges emléke – Bocskai”³⁵² című cikkét idézte. Ebben a cikkben, ami 1954. október 15-én jelent meg, találjuk azt a mondatot, hogy „a magyar nemzet... Erdély”. Hasonló mondatok jelentek meg a *Magyar Nemzet* 1954. október 15-i számában: „kit tegyünk Erdély élére a magyar megmentés citadellája élére?”³⁵³ Az *Irodalmi Újság* 1954. szeptember 15-i, 28. számában a vidéki magyar írók aggodalmát írják le, az erdélyi magyar írók panaszával kapcsolatban, azt állítva, hogy ezek testvéri aggodalmak. Idézi az

³⁵¹ Rákosi Mátyás. *Válogatott beszédek és cikkek*. Szikra, Budapest, 1952, 3. kiad., 93–96.

³⁵² Wittman Tibor történésznek „A Bocskai-szabadságharc dicső emléke” című cikkéről van szó.

³⁵³ Szalatnai Rezső író, publicista „Bocskai ereje” című írásáról van szó, melyben egyebek mellett arról ír, hogy az erdélyi politikusok 1604-ben azt latolgatták, ki álljon a Habsburg-ellenes mozgalom élére, vagyis „ki álljon Erdély, a mentsvár élére?”

Irodalmi Újság 1954. május 8-i, 10. számából Kónya Lajos költeményét,³⁵⁴ Móricz Zsigmond *Vámos* című novelláját,³⁵⁵ Ady Endre 1953-ban Kolozsváron publikált levelét, amiben azt írja: „Erdély nélkül nincs Magyarország, mert Erdély mindig a valódi Magyarország volt.”³⁵⁶

A fentiekre Rákosi, Gerő és Hegedűs elvtárs megjegyezték, hogy egyes írók hibákat követnek el. Nekik is vannak nehézségeik. A *Magyar Nemzet* egy független [*sic!*] újság, de azért elismerték, hogy a párt vétke, hogy nem ellenőrzik szigorúan a publikációkat.

Gerő elvtárs elismerte, hogy újra kiadták 1952-ben Rákosi elvtárs beszédét, amiben különböző módon érinti Erdély kérdését. Ami az Erdélyt érintő publikációkat illeti, „A szabadságért folytatott küzdelem – Bocskai dicsőséges emléke” című cikkben Gerő elvtárs rámutatott, hogy ez történelem, és a dolgokat nem lehet másképp bemutatni, mint ahogy voltak.

Rákosi elvtárs hozzátette, hogy a magyar írók Erdély iránt megnyilvánuló érdeklődését jogosnak tartja, és úgy véli, hogy hiba volt, hogy ezzel nem foglalkoztak eleget.

Erre Fazekas elvtárs megjegyezte, hogy a magyar írók ügye kizárólag az RNK-ra tartozik, amire Rákosi elvtárs nem válaszolt semmit.

Ami a többi, sajtóban megjelent cikket illet, a magyar elvtársak egyetértettek azzal, hogy ez nem helyes, és ellenőrizni fogják azokat.

Ezután Bodnáraş elvtárs Ostrovski elvtárs levelére utalt, ami felfüggeszti a műszaki-tudományos együttműködés előirányzatainak végrehajtását, a magyar találmányok átadását illetően az RNK-nak, amíg meg nem oldják a gazdasági együttműködés általános kérdéseit.

Erre Hegedűs, valamint Rákosi és Gerő elvtárs is azt mondotta, hogy nem adtak ilyen utasítást, ez a lépés nem helyes, és utánanéznék.

Ezután Bughici elvtárs felveti a *Szabad Nép* cikkecskéjének a kérdését, amiben bírálják a román pakura szállításának ügyét, ami veszélyezteti a Csepel Művek munkásainak ütemtervét.

Bodnáraş elvtárs összegezve úgy vélte, hogy a beszélgetés hasznos volt, nyugtázzuk az Erdélyre vonatkozó kijelentéseiket. A Román Munkáspárt Központi Bizottságának a delegációja jelenteni fogja a Politikai Bizottságnak a beszélgetés tartalmát. Bodnáraş elvtárs megkérdezte, hogy mikor szeretnének Bukarestbe jönni, és milyen kérdéseket szeretnének felvetni.

A magyar elvtársak azt mondták, hogy ők nem gondoltak napirendre. Lehet, hogy egyes gazdasági ügyek előkerülnek. Nem szeretnék, ha látogatásuknak hivatalos jellege lenne. Egyszerűen a személyes kapcsolatot szeretnék felvenni velük. Különösen Gheorghiu-Dej elvtársal. Arra számítanak, hogy a személyes találkozás nagyon hasznos lesz. Ezzel Bodnáraş elvtárs egyetértett.

Végezetül felvetődött, hogy kaphatnánk-e tájékoztatást a Nagy-ügy megoldásának módjáról?

Erre a magyar elvtársak rámutattak arra, hogy Nagy elvtársnak a plenáris ülésen beszámolót kellett volna tartania, amelynek során önbírálatot gyakorol, de azután meggondolta magát és visszautasította ezt. Most már világos, hogy a kapitalizmus restaurációjának az útjára lépett

³⁵⁴ Kónya Lajos a romániai útjáról visszatérve tette közzé a „Vázlat Romániáról” című versét. Valószínűleg az utolsó két versszak verte ki a biztosítékot: „Hegyek, víztükrök, arcvonások / gázzal fűtött munkáslakások! / Egy román lány végül legyintett: / maguk még nem szeretnek minket! / Olvadj fagyos bizalmatlanság / társulj tavasz, forró szabadság, / harsogj tenger, segélj messzeség – / ha szólok, szavamartérsék!”

³⁵⁵ Ezt a novellát a hivatkozott számban nem találtuk.

³⁵⁶ Ady Endre: *Válogatott cikkei és tanulmányai*. Kolozsvár(?), 1954.

és ezért határozták el a leváltását. Mivel ezt nem lehetett megtenni az ünnepek előtt, mert elterelte volna a tömegek figyelmét az évfordulóról, de leváltását, ami meg fog történni, felvették az április 18-i plenáris ülés napirendi pontjai közé.³⁵⁷

Ezután a magyar elvtársak pártjainkra emelték a poharukat.

Bukaresti Állami Levéltár, az RKP KB titkárságának anyagai, 40/1955. fond, 5–16. lapok, román nyelvű jegyzőkönyv. Minorităţi etnoculturale mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955). (Ed.: Andreescu, Andreea – Nastasă, Lucian – Varga Andrea), Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2002, 818–825. (Fordította: Fülöp Mihály.)

79.

AZ RMP POLITIKAI BIZOTTSÁGA ÜLÉSÉNEK JEGYZŐKÖNYVE EGYES POLITIKAI FOGLYOK SZABADON ENGEDÉSÉRŐL

Bukarest, 1955. május 25.

Iosif Chişinevschi elvtárs: Az első kérdés Demeter János, Jordáky Lajos és társaik pere.³⁵⁸ A különböző jelentéseket tanulmányozva, beleértve a Belügyminisztérium kérésünkre készített jelentését, valamint az ügyiratok tanulmányozásából világosan kiderül, hogy Jordáky Lajos, Demeter János és társaik csoportjának különböző büntetésekre ítéltése, nem rendelkezik kellő jogalappal, bűntények elkövetése nem bizonyítható, bíróság elé a Securitate nyomozásai alapján kerültek, eljárásuk jogtalan. Hogy ne tartsam fent tovább a Politikai Bizottságot, néhány tényre emlékeztetnék. (Chişinevschi elvtárs felolvassa a jelentést.) A jelentés a főügyész közreműködésével készült. Személyesen tanulmányoztam az ügyiratokat. Ha a vádlottaknak feltesszük a kérdést, hogy *információkat* adtak-e, ők beismerik ezt.

Ami Demetert illeti, elolvastam Vişian svájci pere alkalmával tartott beszédét. Úgy mutatja be a dolgokat, ahogy egy jó román hazafinak kell. Az ügyiratból kiderül, hogy találkozott Telekivel,³⁵⁹ aki azt a feltételt szabta neki, hogy interveniáljon annak érdekében, hogy Telekit ne tartóztassák le. Az a szilárd meggyőződésünk, hogy letartóztatásuk, és bebörtönzésük nagyon komoly hibának tűnik, mivelhogy nem sikerült bebizonyítani egyetlen olyan vétket sem, amivel elítélték őket. Ha voltak is sovinszta megnyilvánulásaik, azzal vitatkozni kellett volna. Őket viszont nem sovinszta megnyilvánulásaik, hanem kémkedés miatt ítélték el. Azt javasoljuk, hogy helyezzük őket szabadlábra, hívják be őket Bukarestbe a főügyészhez, valaki beszéljen velük a belügytől, hogy bátorítsák őket. Államvédelmi szerveinket nevelni kellene arra, hogy máskor ilyen hibákat ne kövessenek el.

³⁵⁷ Április 18-án az országgyűlés felmentette Nagy Imrét a Minisztertanács elnöki tisztéből. (Helyébe Hegedűs Andrást választották.)

³⁵⁸ Az ún. „transzilvanisták” peréről van szó. Lásd a bevezető tanulmányt és a 70. sz. iratot.

³⁵⁹ Teleki Gézáról lehet szó, aki a Dálnoki Miklós Béla tábornok vezette ideiglenes nemzeti kormány kultuszminisztere volt. Ő közbenjárta a Kolozsvárról elhurcolt Teleki Béla és Vita Sándor szabadon engedése érdekében.

Alexandru Drăghici elvtárs: Az igaz, hogy ebből a nyomozásból olyan ki tudja milyen nagy dolog nem származott. Az igaz, hogy nekünk nem volt olyan lehetőségünk, hogy ezeket a réges-régen történt dolgokat kiderítsük, nem tudtuk bebizonyítani, hogy amerikai ügynökök voltak. Voltak mégis bizonyos adatok, hogy valamilyen adatokat azért szolgáltattak.

Mit kérek én? Mégis arra kérném a Politikai Bizottságot, hogy ne azt vegye figyelembe, hogy a vádlottak visszavonták a Securitate előtt tett vallomásaikat, mert, ha így folytatjuk, akkor eljutunk ahhoz a pillanathoz, hogy senkit sem tudunk elítélni. Gyakorlatilag mi történik? Mi is voltunk börtönben, és jól tudjuk, hogy tagadtuk le a hatóság előtt tett nyilatkozatainkat. Ezért én nem kérhetem a vádlottakat arra, hogy a hatóság előtt teljes egészében elismerjék a Securitate előtt tett vallomásaikat. Ami pedig ezeket a személyeket illeti, itt egy sovinszta bandáról van szó, akiknek kapcsolatuk volt Nagy Ferencsel. Ha az államérdek azt követeli, hogy szabadlábra helyezzük őket, mert a vádak nem tudtuk bebizonyítani, hát helyezzük őket szabadlábra.

Constantin Pârvulescu elvtárs: Jakab³⁶⁰ vizsgálatával kapcsolatban kiderült, hogy még a háború ideje alatt kapcsolatot tartott ezzel a Jordákyval. Több elvtárs azt állította, hogy ezek kapcsolatban álltak a magyar ügynökökkel. Ez a Demeter ráadásul kapcsolatban állt Telekivel és a kolozsvári kémelhárítás parancsnokával. Ezek az elemek több elvtárs állításából származnak.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Mikor volt kapcsolata Telekivel?

Constantin Pârvulescu elvtárs: Úgy a háború vége felé, amikor látták, hogy összeomlanak.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Mi kivel álltunk kapcsolatban, amikor lehetett látni, hogy a burzsoázia összeomlik? Mit tehetett egy magyar állampolgár ilyen körülmények között? Azért, hogy megbeszélje és megtalálja azokat a megoldásokat a kapcsolatain keresztül, hogy Magyarország háborúból való kilépését elérje? Feltételezve, hogy Magyarország háborúból való kilépése sikerül, az a mi előnyünkre vagy hátrányunkra szolgált volna? Kevesebb halál lett volna, kevesebb város dőlt volna romba. Ha sikerül az akciónk, megérdemelték volna, hogy ebben az értelemben beszéljünk róluk.

Az egyik vád az volt ellenük, hogy szóba álltak Telekivel. Teleki egyetértett azzal, hogy Horthyhoz forduljon. Arra vállalkozott, hogy kihozza a kommunistákat a börtönből, és ki is hozta őket. Feltételül azt szabta, hogy Észak-Erdély Magyarországhoz tartozzon, és hogy őt ne tartóztassák le, amikor a szovjet hadsereg átvonul.

Ami Észak-Erdélyt illeti, ez volt ezeknek az állampolgároknak az óhaja, mivel ők magyar állampolgárok voltak. Ez a kérdés sokkal szélesebb, és sokkal bonyolultabb. Nem kényszeríthetsz magyar állampolgárokat – mivel hogy akkor magyar állampolgárok voltak a békeszerződésig –, hogy azt kívánják, Észak-Erdély Romániához tartozzon. Magyar hazafihoz méltón cselekedtek Magyarorszáért, magyar hazafias érzelmeikkel összhangban cselekedtek, olyan emberként, akik Magyarországot ki szerették volna léptetni a háborúból.

Amikor Jordákyról beszélünk, Észak-Erdély Magyarországhoz csatolásával másoknak is voltak törekvéseik, ez azt jelentené, hogy ezért mindet bíróság elé kellett volna állítani? Ez volt az álláspontjuk, mi nem tartottuk helyesnek, harcoltunk ellene, de lehet, hogy nem ez kellett volna legyen a mi álláspontunk. Ha a feltételek másképp követelték volna meg, szűk naciona-

³⁶⁰ Alexandru Iacob – Jakab Sándor, kolozsvári magyar-zsidó származású kommunista aktivista, 1948-tól Vasile Luca (Luka László) helyettese a Pénzügyminisztériumban, 1952-ben őt is letartóztatták, a Luca-perben elítélték. Lásd: *Jakab Sándor (Ottó) visszaemlékezése*. Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára, Társadalomelméleti Gyűjtemény, Ms. 4535.

lista álláspontot foglaltunk volna el, nem értettük volna meg a nemzetközi helyzetet, az eseményeket?

De hát a körülmények a mi javunkra billentek, abban az értelemben, hogy Romániában megdöntöttük az Antonescu-kormányt, hogy meghatározzuk az augusztus 23-i fordulatot, a szovjet hadsereg győztes offenzívája hatására mozgósítuk a tömegeket, a román hadsereget arra vettük rá, hogy fegyvereit szembefordítsa a németekkel, részt vegyen Magyarország és Csehszlovákia felszabadításában. Valaki elítélhet ezért bennünket? Voltak olyanok, akik azt szerették volna, hogy az augusztus 23-i fordulat ne következzen be, de ezek ellenséges elemek, akik a radikalizmus álarcát öltötték magukra.³⁶¹

Jordáky a békekonferenciáig, hitének, nemzeti érzelmeinek megfelelően, a magyar haladó erőkkel együtt kereste Magyarország háborúból való kilépésének útját, még Horthyval is, kihozta a kommunistákat a börtönből.³⁶² Ez bizony érdem. Ha nacionalista érzelmek uralták is, bizony a mi kötelességünk a proletariátus és az értelmiség proletár-internacionalizmus szellemében való nevelése.

Letartóztatásuk helyes volt? Ha úgy vélnénk, hogy helyes volt, nagyon nagy hibát követnénk el. Minden kommunista kötelessége, hogy amikor felismeri, hogy hibát követett el, elismerje, és hozza helyre ezt a hibát. Azt mondják, hogy ebben az időszakban újságírókkal voltak kapcsolatai, meg másokkal is, akikről azt mondták, hogy kémek voltak. Ez nem elég politikai bizonyíték azért, hogy letartóztassák és elítéljék őket. Állambiztonsági szerveink a burzsoáziától megörökölték, hogy színjátékot szervezzenek a büntetőeljárásból? A burzsoázia nem egy ilyen pert rendezett meg? Miért engedünk meg új színjátékokat és hasonló letartóztatásokat, minden bizonyíték nélkül, bíróság elé állításokat? Ez politikailag sem igazolható, és jogi alapon nincs egyetlenegy bizonyíték sem.

Ezért nemcsak helyre kell hoznunk a dolgokat, és megmondani nekik, hogy szabadok, hanem azt is meg kell mondani nekik, hogy a párt utánajárt, elemezte az esetüket, s arra a következtetésre jutott, hogy... Hogy felkészítsük őket, hogy rendszerünk hívei legyenek.

Másodsorban, le kell vonnunk a következtetéseket, állambiztonsági szerveinket, a Securitatét, az elnyomó apparátusunkat, beleértve a nyomozóhatóságokat, a vizsgálati módszereket, és végül, az ügyészségi és bírósági szerveket illetően. Vonjuk le a tanulságokat, nemcsak az állambiztonsági szerveket, a Securitatét, hanem az ügyészségi szerveket illetően is. Hogy lehet, hogy az ügyészség ilyen lett? Hogyan lehetséges, hogy a pártunk által létrehozott és felügyelt szervek nem cselekedtek helyesen, s hogy ezeket a dolgokat most másoktól kell hallanunk? Ez talán véletlen? Ahelyett, hogy a Securitaténál és az államügyészségnél dolgozó kommunisták a tényállások teljes megértésére, és a párt érdekében és szellemében a legjobb megoldások megtalálására összpontosítottak volna, a két szervezet kölcsönösen akadályozta egymást. Nem érvényesítették a párt és a kormány által rájuk ruházott hatalmat. Azt várták, hogy megvédjék őket, noha őket a törvény védi.

Azt a következtetést vonom le, és ez gyötör engem, de azt hiszem, hogy a Politikai Bizottság minden elvtársát is, hogy mindez az anarchia, a felfordulás bizonyítéka, a törvényesség durva

³⁶¹ Utalás Ana Paukerre és Vasile Lucára, akik amikor 1944 nyarán Moszkvában tartózkodtak, ellenézték a háborúból való kiugrást.

³⁶² Valójában Bethlen Béla, a Keleti Hadművelési Területek kormánybiztosa hozatta ki a kommunistákat. Lásd: Nagy-Vincze, 2004, 56–57.

megsértésének bizonyítéka, súlyos károkat okoz az ország, a rendszer hírnevének, rendőrállam és a visszaélések rendszerének képzetét kelti. Mindez a valóságra kell hogy ébresszen bennünket, mert a nyomozó és a vizsgálati hatóságok által használt módszerek nem voltak helyesek. I. Chişinevschi elvtárs a jelentés csak egy részét olvasta fel. Meg kell értsük, hogy az állambiztonsági szervek, mivel fiatal szervek, és tapasztalatlan fiatal embereket nevelnek, olyan, Berijától büzlő módszereket alkalmaztak, amiket a Szovjetunióban Abakumov³⁶³ bandája gyakorolt.

Most, amikor szabadon engedjük őket, hozzunk olyan intézkedéseket, ami kielégíti őket abban az értelemben, hogy sok megpróbáltatáson mentek keresztül. Nem is tudjuk, hogy min mentek keresztül, ezt is be kell látnunk. Olyan intézkedéseket kell hoznunk, ami a törvényesség megsértését, a visszaéléseket, a hiányosságokat megszünteti.

Egyetérttek Iosif Chişinevschi elvtárs következtetésével, de egy kicsit kiszélesíttem. Úgy vélem, hogy ha nem állítjuk lábra az ügyészség szerveit, ha az ügyészek – kezdve a főügyésztől – nem tudatosan végzik a kötelességüket, majd azt is félre lehet magyarázni. Bizonyos személyeknek, noha jogositványaik vannak, hatalmat adunk, de kényelmesek, úgy vélik, ha nem törődnek semmivel, nem sértik meg a törvényt. Ez azt jelenti, hogy az ország területén, ha sok ilyen magatartású személy lesz, illojális módon viselkednek a rendszerrel szemben, kárt okoznak az államnak, ha az erre illetékes szervek nem szüntetik meg a törvényteleniséget vagy a visszaélést, az ellenség erre rábukkan és kihasználja, összegyűjti a tényeket, tájékoztatja a sajtót, a külföldi jogvédő szervezeteket, és akkor arról kezdenek beszélni, hogy Romániában rendőrállam van. Pedig rendszerünk népi demokrácia, ahol az állampolgárok szabadságjogjai szentek. Ez nem jelenti az ország ellenségeinek biztosított szabadságot. Minden alapunk megvan arra, hogy ebben a népi indíttatású rendszerben jól érezzék magukat, hogy ne féljenek attól, hogy az állam bármelyik funkcionáriusa rosszat tehet velük, mint ahogy nemrégén a Központi Vezetőség egyik gépkocsivezetőjével történt. A Belügyminisztérium két embere pisztolyt fogott rá, és arra kényszerítették őt, hogy vigye el őket. Ez azért van, mert nem ellenőrzik őket. Megbüntetésük suba alatt történt, de nagyobb hírveréssel kell ezt tenni, hogy a tömegek megértsék, hogy mi történik azokkal, akik hasonló dolgokat cselekszenek.

Le kell vonnunk mindebből a következtetéseket, mert számos jel mutat arra, hogy hiányosságok vannak ezen a területen. Az embereket nevelnünk kell arra, hogy tartsák be a törvényeket, és intézkedéseket kell foganatosítanunk a visszaélések ellen. Ez csak egy eset, de még számos ilyen van.

Constantin Pârvulescu elvtárs: Azt szeretném mondani, hogy az igaz, hogy felületesen dolgoztunk, de a párt érdeme, hogy alapos ellenőrzést végeztünk. Úgy vélem, hogy ez kockázatos. Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs azt mondta, hogy a párt, amikor az alapos ellenőrzést elvégezte, arra a következtetésre jutott, hogy hiba történt. Nekem nem ez a véleményem. Jordáky és társai jó hosszú ideig, mivel magyar állampolgárok voltak, úgy tevékenykedtek, hogy nem tudtuk őket ellenőrizni.

Ha ez így van, kétségtelenül ez hiba volt. Ha ezúttal azt találjuk mondani, hogy pártunk az eljárást korrigálja, megszünteti az ellenük felhozott vádakat, azt hiszem, hogy ez nem lenne helyes. Erdélyben ebben az időben különös dolgok történtek. A magyar reakció nem véletlenül

³⁶³ Abakumov, Viktor Szemjonovics (1894–1954): szovjet belbiztonsági tiszt, 1941–43 között belügyi, majd védelmi népbiztos-helyettes, a katonai elhárítás főnöke, 1946-tól állambiztonsági miniszter, 1954-ben halálra ítélték és kivégezték.

vetette fel, hogy Erdély egésze vagy egy része,³⁶⁴ mert ennek volt ott egy bázisa. Ez a fajta sovinizmus most is létezik.

Jordáky Jakabbal együtt dolgozott. Nekünk nem volt lehetőségünk, hogy Erdély horthysta megszállása idején történeteket alaposan ellenőrizzük. Ha úgy gondolnánk, hogy nacionalista volt, hogy Észak-Erdély Magyarországhoz csatolásán fáradozott, de akkor volt ott, amikor már látta, hogy minden összeomlik, Teleki manőverei nem mentek odáig, hogy a Károlyihoz [*sic!*] kötődő Jordákyt eltántorítsa. Jordákyt nem tekintem ártatlannak ezzel kapcsolatban.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Azt mondták Hagiuról,³⁶⁵ hogy légionárius volt, és bebizonyosodott róla, hogy nem igaz. Most azt mondod, hogy nincsenek bizonyítékaink, de Jordáky még sem tiszta.

Constantin Pârvulescu elvtárs: Voltak bizonyos kapcsolatai augusztus 23. után is, angol újságírókkal is. Nem értek egyet azzal, hogy minden bűnüket eltöröljük.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Először is Jordáky és társai tevékenységét úgy tekintem, hogy az ő szempontjukból és nem az én, vagy a párt szempontjából, tevékenységük megfelelt nézeteiknek. Azt akarták, hogy Észak-Erdély Magyarországhoz kerüljön, a románok pedig azt, hogy Romániához. Pedig a bécsi szerződés³⁶⁶ után ez a dolog nem állt. Az akkori körülmények között, Jordáky másokkal együtt nem nyugodott, hanem megpróbálta Magyarországot a háborúból kivezetni. Ez nem sikerült nekik. Én azt kérdezem, ha ez sikerül nekik, rossz lett volna? Milyen erkölcsi alapon ítéljük el Jordákyt, miért nem ültetjük a vádlottak padjára a többieket is, akiknek más volt a felkészültségük, mint Jordákyé? Ő a magyar hazafi érzelmeinek megfelelően cselekedett. Nemcsak a magyar hazafinak megfelelően cselekedett, hanem ki akarta vezetni a háborúból Magyarországot, hogy az akkori általános érdekeknek megfelelően megkönnyítse a szovjet hadsereg, hadseregeink feladatát, akik a szovjet hadsereggel együtt harcoltak a németek ellen. Nagy lett volna az érdemük, hogy ha ez sikerül. Hogy mi volt a fejében, hogy milyen céllal tette ezt, azt nem tudhatom. Ő a nemzeti érzelmeinek megfelelően cselekedett. Nem tagadhatjuk, hogy nemzeti érzelmei voltak. Erdély ma már többé nem az Érisz almája, régebben az volt, és ez nem múlhatott el nyom nélkül az emberek tudatában. Még ma is vannak imitt-amott kifakadások. De a Szovjetunióban is voltak hasonló esetek, hát akkor főleg nálunk. Ezeket a dolgokat bonyolultságuknak megfelelően kell kezelni, tárgyilagosan, igazságosan. Nem támaszkodhatunk ezért arra, hogy ha nincs is adatunk, ha nem bizonyosodott be, nem ismerjük, mégis tételezzük, hogy van valami velük, és elítéljük őket.

A kérdést így felvetni, igazolná az állambiztonsági szervek által elkövetett visszaéléseket, az állam törvényeinek súlyos megsértését. De én nem érthetek egyet egy ilyen gyakorlattal. Ez elsősorban a párt számára lenne káros. Ezért tudniuk kell, hogy a párt határozott róluk. Amikor a párt fülébe jutott, akkor intézkedett, mivel az országot vezető erő. Kivizsgálta az ügyeket, intézkedett, s arra a következtetésre jutott, hogy igazságot szolgáltatassanak azoknak, akiket jogi bizonyíték nélkül ítéltek el. Az más dolog, amikor ellenforradalmi, illegális szervezetet hoznak létre, és nyíltan kiélezzik a nemzeti ellentéteket. Ez ellen harcolni kell, és ha nem sikerül, akkor elítéled. A Szovjetunióban is voltak ilyen esetek. Malenkov elvtárs mesélte nekem, hogy a németek visszavonulása után, egy baltikumai történész a német imperialista érdekek szellemében

³⁶⁴ Utalás a román–szovjet fegyverszüneti egyezmény 19. cikkelyére.

³⁶⁵ Constantin Hagiú a Mező- és Erdőgazdasági Minisztérium államtitkár-helyettese volt az ötvenes években.

³⁶⁶ A második bécsi döntésről van szó.

írt egy rasszista történelemkönyvet, melyben azt állította, hogy a német nép az ukrán testvére. Amikor a szovjet hadsereg megérkezett, és a szovjet rendet helyreállították, az biztos, hogy ezeket a kollaboránsokat elfogták és elítélték. Rögtön intézkedtek, hogy elítéljék ezt a történezt. Sztálin elvtárshoz fordultak a problémával, aki utasítást adott, hogy ne tartóztassák le, ellenkezőleg, azt mondta: „úgy dolgozzanak, hogy az illető megtagadja, amit írt, és egy jó történelemkönyvet írjon”. És így is történt. Tíz és száz hasonló esetet ismerünk.

Nálunk is vannak befolyásos magyar értelmiségiek, és az igazságtalanság jóvátételének a tényét nem kell elrejtenuünk, hanem a magyar értelmiség tudomására kell hoznunk, mégpedig azt, hogy az, aki az igazságtalanságok megszüntetésére intézkedéseket hozott, nem más, mint a Román Munkáspárt. Ha sovinizmust nyilvánítanak ki, akkor nincs más dolgunk, hogy harcoljunk ellenük. Mi Patrascanut nem azonnal, a kolozsvári beszéde után tartóztattuk le, hanem harcoltunk vele a Politikai Bizottság ülésén, határozatot hoztunk, de nem tartóztattuk le.³⁶⁷ Amikor kiderült, hogy valójában kicsoda, az más dolog, de bizonyítékokat szolgáltatunk. Én nem értek egyet Pârvulescu elvtárs érveivel.

Constantin Pârvulescu elvtárs: Egyetértek a javaslattal, ami a perre vonatkozik. Én csak annyit mondtam, hogy állambiztonsági szerveiknek nem volt lehetőségük a csoport egész tevékenységét ellenőrizni. Nem volt lehetőségük ellenőrizni, mégpedig azért, mert tevékenységük jó része nem a mi államunk területén történt. Nehézségeink abból származnak, hogy ezek olyan emberek, akik a magyar állam fennhatósága alatt dolgoztak, és akik magyar állampolgárok. Nem kezdték el ezt a dolgot rögtön, augusztus 23. után.

Erdély Magyarországhoz csatolásával kapcsolatos tevékenységük az angol törekvésekkel, azután pedig az amerikaiakkal összhangban történt, pontosan azért, hogy megakadályozzák Erdély Romániához csatolását. Amikor a párt tudomására jutott, igazságot szolgáltatott ebben a kérdésben. De fent kell tartanunk magunknak a jogot, hogy az augusztus 23. utáni tevékenységükben nincs-e olyan vonás, miszerint nacionalista tevékenységüket kémkedéssel végezték. Ha foglalkoztunk volna a kérdéssel, akkor bebizonyítottuk volna ezt.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Foglalkozott vele a Politikai Bizottság egyik tagja.

Constantin Pârvulescu elvtárs: Javítani kell az apparátus munkáját, jólképzett káderekkel. Ez igaz az ügyészségre is, aminek kötelessége az ellenőrzés, hogy helyrehozzák a hibákat, és helyesen tájékoztassák a pártot. Egyetértek azzal, hogy ne használjuk a hajdani burzsoázia módszereit. Ezeket határozottan fel kell számolni. Én csak azért vettem fel a kérdést, mert bizonyos dokumentumokat nem tudtunk ellenőrizni.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Szerinted az kell, hogy vezéreljen, és aszerint intézkedjünk, hogy az egyik vagy a másik mit mond, anélkül, hogy bizonyítékunk lenne rá?

Constantin Pârvulescu elvtárs: Éppen ezért mondom, ne jöjjünk elő azzal, hogy az egész kérdést ellenőriztük, mert nem volt erre lehetőségünk.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: A jogalap hiánya a bizonyítékok hiányához kapcsolódik. A nyomozati hiányosságok pedig az állambiztonsági szervekhez kötődnek. Tehát mivel bizonyítékok nem léteznek, ezért nincs jogunk, hogy elítéljük őket. Ha jövőben ilyen megállapításra jutunk, ez egy másik kérdés, de most a pártnak meg kell mondania, hogy kivizsgálta a kérdést és kijavította a hibát. Ami Észak-Erdély jogi helyzetét illeti az akkori körülmények között, hogy azt várjuk el Jordákytól, vagy más, Jordákyhoz hasonló szintű állampolgártól, hogy úgy beszéljen,

³⁶⁷ Utalás az RKP KB 1946. június 22-i határozatára, melyben elítélték Pătrășcanu „elhajlását”.

ahogy Mihalache³⁶⁸ beszélt volna, ez nehéz lett volna, mivelhogy Jordáky Észak-Erdély Magyarországhoz csatolását kívánta. Ma is ezt szeretné. Nekünk ezért internacionalista szellemben kell őt megnevelnünk, rámutatnunk, hogy itt szocializmust építenek, a szocializmus építésével erősítik a békét, és ott is szocializmust építenek, és egy szép napon olyan forma lesz található, hogy a határ ne az legyen, mint manapság. Mért ne mondhatnánk ezt a dolgot? És különben is az értelmiségiek fecsegnek különböző dolgokat, a nacionalista elemek meg spekulálnak, de ezeknek az értelmiségieknek kapcsolataik vannak, barátaik, miért ne nyerjük meg őket azal, hogy a párt helyrehoz egy igazságtalanságot. Miért ne mondjuk meg, hogy visszaélés történt és súlyosan megsértették a törvényt? Így kell néznünk a dolgokat. A Szovjetuniót nem zavarta, hogy ezt megtegye, és ez emberi tisztességükre válik.

Amikor elmondod a véleményedet, Pârvulescu elvtárs, légy meggyőződve igazunkról, s ne mondjál olyat, hogy fenntartásod van. Mert ha fenntartásod van a hasonló igazságtalanságokat elkövető az állambiztonsági szervekkel kapcsolatban, ez bátorítást jelent nekik. Mi pedig ilyet nem csinálunk.

Iosif Chişinevschi elvtárs: A Pârvulescu elvtárs által felvetett kérdésben én Gh. Gheorghiu-Dej elvtárral értek egyet. (Feolvas egy jelentést.) Az ügyiratok és az ellenőrző hatóság anyaga alapján nem lehet elítélni Jordákyt, még akkor sem, ha nagyon sok fekete folt lehet az életében. A beismerő vallomás alapján nem lehet igazságot szolgáltatni. Pârvulescu elvtárs háborgása ellenére, miszerint nem ellenőriztünk mindent, a bizonyítékok alapján én amelletl vagyok, hogy bocsássuk szabadon őket.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Chişinevschi elvtárs javaslatát, és a hozzácsatolt jelentést, valamint érveit a Politikai Bizottság elé terjesztem szavazása. (A jelenlévő elvtársak valamennyien egyetértének.)

Iosif Chişinevschi elvtárs: Mihail Sadoveanu ivadékaról van szó, akit tíz év börtönre ítélték, amiből hatot letöltött, mert 1945–46-ban ...³⁶⁹ inspektorátuson dolgozott, és információkat adott ki az állam biztonságára nézve. Az elítélt leánya levelében megírja, hogy súlyos beteg. Figyelembe véve, hogy már idős ember és hat év börtönt letöltött, támogatom a kegyelmi kérést.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Egyetértek, hogy megkegyelmezzünk. Nem azért, mert idős, hanem mert ez a helyzet Sadoveanuval. (A jelenlévő elvtársak valamennyien egyetértének.) Az első kérdésben hatalmazzuk fel Iosif Chişinevschi elvtársat, hogy intézkedjen a csoport szabadon bocsátásáról. Beszélgessen el velük, hogy ne menjenek el gyűlölettel a szívükben, gyengítsük ezt az érzésüket.

Ami Sadoveanu ivadékát illeti, szintén Iosif Chişinevschi elvtárs beszéljen vele, hívja fel, hogy ne adjanak újabb alkalmat a Securitaténak arra, hogy kövesse, zaklassa őt.

Alexandru Drăghici elvtárs: Ügynevezett burzsoá „politikuskokról” van szó, akiket letartóztattunk és fogva tartottunk. Egy részüket szabadon engedtük, a munkatáborok felszámolásával kapcsolatos határozat alapján. Egy részük bent maradt, például Bejan,³⁷⁰ Anghelescu,³⁷¹

³⁶⁸ Ion Mihalache nemzeti parasztpárti politikusról van szó.

³⁶⁹ Az inspektorátus a jegyzőkönyvben nincs megnevezve.

³⁷⁰ Petre Bejan mérnök, 1935-ben a Hadügyminisztériumban, 1936-ban a Fegyverkezésügyi Minisztériumban volt államtitkár-helyettes, majd 1937. február 23. és november 14. között a miniszterelnökségen.

³⁷¹ C. C. Anghelescu 1935 és 1950 között a jászvásári egyetem tanára, majd a Xenopol Történettudományi Intézet és az Oktatási Minisztérium munkatársa.

akikkel kapcsolatban utasítást kaptunk, hogy ne bocsássuk őket szabadon és vizsgáljuk ki az ügyüket. A vizsgálatból semmi eredmény nem származott, nem tudunk mit csinálni velük, mert semmi különösebbet nem tudunk rájuk bizonyítani. Ennek alapján felvetődött a kérdés, hogy egy részüket, akik már idősebbek és nem jelentenek veszélyt, bocsássuk szabadon. Volt egy bizottság, amiben én is részt vettem, ami felülvizsgált minden egyes esetet. Egy részüket szabadon lehet engedni, a többi meg csak üljön tovább. Nagy részüket szabadon lehet bocsátani, de a többit még ellenőrizni kell. Túl sok ellenőriznivaló már nincs, mert már semmi terhelőt sem találunk, és ezért meg kell nézni, hogy mit csináljunk ezzel a kérdéssel.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Terjesszék elő a listájukat a Politikai Bizottságnak.

Alexandru Drăghici elvtárs: Egyesek elég fiatalok és elég aktívak a börtönben. Ezeket helyezzük házi őrizetbe.

Emil Bodnăraș elvtárs: Én azt javaslom, hogy a Politikai Bizottság elvileg értsen egyet a javaslatlaltal, és terjesszenek elő egy listát.

Alexandru Drăghici elvtárs: Dumitrescu³⁷² legionárius parancsnok volt, államtitkár-helyettes a Kulturális Minisztériumban. Egy olyan típus, aki jelent valamit államunk biztonsága számára. Próbálkoztunk vele. Ez az ember tanulmányokat írt, és Iosif Chișinevschi elvtárs és Roller³⁷³ elvtárs azt az ötletet terjesztette elő, hogy helyezzük szabadlábra. Megpróbáltunk vele valamit csinálni, de ajánlatunkat nem fogadta el. Azt mondta, ígéretet tesz arra, hogy nyugton marad, ezért ellenőrzés alatt kell tartani. Nagyon tehetséges ember, de hát legionárius parancsnok volt. Most vizsgáljuk esetét, de ha a Politikai Bizottság úgy tartja, hogy helyezzük szabadlábra, hát helyezzük. Az a véleményem. Hogy helyezzük szabadlábra, hogy ne kelljen többet foglalkozni vele.

Miron Constantinescu elvtárs: *Hăbășești* című művében bebizonyította, hogy ott szláv település volt.

Iosif Chișinevschi elvtárs: Éveken keresztül dolgoztak a régészeink vele.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Mihai-jal mit dolgozott együtt?

Iosif Chișinevschi elvtárs: Én megpróbáltam először tájékoztatni Drăghici elvtársat róla, mert az a benyomásom, hogy nem ismeri, aztán meglátjuk, hogy mit csinálunk vele.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Constantin Popescu-anyaga van?

Alexandru Drăghici elvtárs: Apostol elvtársnál.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Valami faluban élt, egy helységben, emberekkel. Nézzük meg, hogy mit mondanak róla az emberek. Nem kell annyiba hagyni a dolgokat, mert akik kapargatják a Popescu-kérdést, majd megpróbálnak körülötte hangulatot kelteni. Egyelőre nincsenek bizonyítékaink, nem tudjuk, mi van, de a pártnak meg kell tudnia.

Hagiu kérdésében kézbe vettük az ügyet, megnéztük, és igaz, hogy hat évig tartott. Én azt hiszem, hogy valaki beszélhetne vele magas szinten. Ha a vizsgálatot egészen alsó szintig lefolytatjuk, tudomást fog szerezni róla, és a fülébe fog jutni. Ha valaki például egy baráti ebédnél megsúgja neki? Moghioroș elvtárs, aki vele dolgozik. Például mesélhetne neki, persze nem a legionáriusokról, hanem az életről, meg hogy hogyan gondolkodik. Például azt mondhatná: „a pokolba ezekkel a legionáriusokkal, milyen ravaszok ezek”. S aztán várja meg, hogy hogyan

³⁷² Vladimir Dumitrescu régész, a bukaresti egyetem docense 1930 és 1945 között, a Totul pentru Țara mozgalom tagja volt.

³⁷³ Mihai Roller (1908–1958), a bukaresti Katonai Akadémiai tanára volt, a román sztálinista történetírás emblemikus alakja.

reagál. Kérdezze meg, hogy mi az álláspontja velük kapcsolatban, hogy miként nézi a dolgokat, hogy foglalkoztassa a kérdés, vagy nem? Mondja meg neki, hogy a legionáriusok két fronton tevékenykednek, egyrészt a dolgukat teszik, szabotálnak, másrészt itt és ott rágalmaznak... Hozza szóba, hogy az legyen a benyomása, hogy a rá vonatkozó vádak te visszautasítod, hogy megtudjuk, hogy hogyan gondolkodik.

Én nyíltan beszéltem Hagiival, megmondtam neki, hogy a párttal szemben nyíltan kell beszélnie, és lehet, hogy hibázott. Lehet barátilag, emberileg beszélni, hogy lássa, hogy te az embert keresed benne, akin segíteni lehet. Meg kell nézni a pártiratait, hol vették fel, ki vette fel a pártba, ki javasolta, ki ajánlotta, mióta párttag. Beszélni kell vele. Mert van valami a füle mögött. Sokaknak rálépett a farkára a Mező- és Erdőgazdasági Minisztériumban, úgy hogy lehet, hogy kitalál valamit. A légionáriusok kapcsolatot tartanak egymás között, azokkal is, akik börtönben vannak.

Bukaresti Állami Levéltár, az RKP KB titkárságának anyagai, 40/1955. csomó, 5–16. lapok, román nyelvű jegyzőkönyv. Közli: Minorități etnocolturale mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955). (Ed.: Andreescu, Andreea – Nastasă, Lucian – Varga Andrea) Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnocolturală, Cluj, 2002, 818–825. (Fordította: Fülöp Mihály.)

80.

GYORSÍRÁSOS JEGYZŐKÖNYV PETRU GROZÁRÓL ÉS MÁRTON ÁRONRÓL FAZEKAS JÁNOS, KOVÁCS GYÖRGY ÉS MATAISZ PÉTER KÖZÖTT LEZAJLOTT TÁRGYALÁSRÓL

Bukarest, 1955. június 8.

Kovács György elvtárs: Amikor Grozát meglátogattuk, jelen voltak a csíki képviselők, Gál Ignác, László József, Farkas Lujza, Máthé Lajos, Szócs Teréz, Bățașă Ion, Mataisz Péter, Pop Teodor, Kovács György,³⁷⁴ Bobric Ion.

Helyetfoglaltunk és Groza elkezdte, hogy ő papfiú és egy ortodox társaság legrégebbi tagja úgy 45 éve. Elmondta, hogy az illegalitásban voltak vitái a kommunista párt egyes aktivistáival, akik 1933-ban nem értették meg, hogy az egyházi problémákat nem lehet adminisztratív úton megoldani. Utalt Petre Constantinescu-Iași elvtársra. Rámutatott, hogy ez határozottan vetette fel ezt a problémát, és ezért volt odatéve, hogy foglalkozzon vele, és hogy „pátriárkának” nevezik.

Beszélt Márton Áronról, s elmondta, hogy már régóta ismeri. Elmondta, hogy a felszabadulás előtt saját rokonai lenézték őt politikai nézeteiért és rokonszenvét is kinyilvánította irányába. 1941–42-ben antifasiszta prédikációkat tartott. Márton Áron iratsomóját kérte, elmondván, hogy ebben vannak beszédei is, de nem olvasott fel belőlük. Elmondta, hogy Károly kormánya³⁷⁵ le akarta tartóztatni [*Márton Áront*], de népszerűségére való tekintettel lemondtak erről.

³⁷⁴ A magyar nevek végig román helyesírással vannak írva.

³⁷⁵ I. Károly király kormányáról, az Antonescu-kormányról van szó.

A felszabadulás után Rădescu letartóztatási parancsot adott ki Márton Áron ellen, de ő [Groza] felelősségre vonta őt, rákérdezve, hogy milyen minőségben adta ki a parancsot. Azt válaszolta, hogy a belügyminiszter helyetteseként, de Groza utasítást adott a letartóztatási parancs visszavonására. Groza megmondta azoknak, akik le akarták tartóztatni Márton Áront, hogy tűnjenek el, mert a Rădescu-félék jönnek és mennek, de Petru Groza marad. Említette, hogy volt nála Márton Áron, és hogy általában jó kapcsolatban van a püspökkel.

Egy alkalommal Márton Áron a békeszerződéssel kapcsolatban megemlítette, hogy szegény székelyek ismét román uralom alá kerülnek. Groza elmagyarázta neki, hogy ő odaadná Erdélyt Magyarországnak, de sok román él itt; elmondta, hogy Dobruzsza és Bukovina ügyét öt perc alatt rendezte el, de a székelyekkel nincs mit csinálni, mert ők egy román tenger közepében vannak. Ezt még a békeszerződés megkötése előtt tárgyalták. Látván Márton Áron makacsságát, a probléma megoldása végett kapcsolatba hozta Lucával,³⁷⁶ de ki akarta téríteni őt a katolikus vallásból és csak később jött rá, hogy ez egy provokáció volt Luca részéről. Akkor történtek a templom- és keresztrombolások. Ezek a módszerek nem voltak méltányosak és kénytelen volt ezeket a problémákat felvilágosító munka révén megoldani. Elmondta, hogy személyes felvilágosító munkára van szükség, embertől emberig, mert ezt a problémát nem lehet adminisztratív módon megoldani.

Újból előszedte az iratcsomót, mutatva, hogy a békéért harcoló papok kérték Márton Áron szabadon bocsátását. Idézett egy részt az egyik kérvényből, mely azzal indokolta a kegyelemkérést, hogy Márton Áron a magyarság lelki vezetője. Ezeknek a kérvényeknek köszönhetően – mondta – volt Márton Áron szabadon bocsátva. Elmondta, hogy Márton Áron letartóztatásáig voltak nézeteltérések a katolikusok, reformátusok és unitáriusok között, de miután letartóztatták, ezek megszűntek, és most ismét jelentkeznek a konfliktusok.

Lucával kapcsolatban elmondta, hogy ő mindig is mondta neki, mikor a templom- és keresztrombolások voltak, hogy ez nem egy méltányos helyzet, de ő [Luca] nagyon makacs volt, és most, amikor leváltották a pénzügyminiszter tisztségéből, egész éjjel nála volt, Luka tönkre volt menve, és ő eszébe juttatta: előre megmondta, hogy ez lesz a vége, ha nem hallgat rá.

Miután szabadlábra helyezték, Márton Áron azt mondta Grozának, hogy nagy felelősséget vállalt magára az ő személyét illetően. Erre Groza azt mondta, hogy az ő dák válla sokat elbír, többet, mint a Márton Áron hun válla. Elmondta nekik, hogy Márton Áron az egyházi javak visszaszolgáltatását kéri. Elmesélte, hogy volt Parhon professzornál Déván, meglátogatták a gyulafehérvári várat is, időközben megjelent Márton Áron, meghívta őket magához, s megkínálta őket borral. Nem mondott semmit sem azzal kapcsolatban, hogy ott miről beszéltek.

Mataisz elvtárs és jómagam kértünk szót, kifejezve véleményünket: tudjuk, hogy a párt és a kormány a jelenlegi helyzethez képest a legjobb intézkedéseket hozza, de el szeretnénk mondani, hogy nekünk Márton Áron jelenléte rendkívül sok helyi problémát okoz; példát is adtunk elmondva, hogy Márton Áron ott folytatja tevékenységét, ahol abbahagyta 1949-ben, hogy az emberek lelkiállapota megváltozott azóta, viszont Márton Áron nem változott meg. Rámutattunk, hogy nem tudunk tovább dolgozni azokkal a papokkal, akikkel eddig kollaboráltunk, mert Márton Áron máshova helyezi őket.

Groza azt mondta, hogy nem azért hívott, hogy utasításokat osztogasson nekünk, mert nincs rá joga, hanem csak egy egyszerű beszélgetésre. Búcsúzáskor elmondta nekünk, hogy azért volt szük-

³⁷⁶ Luka László/Vasile Luca – 1945–46-ban az Országos Demokrata Arcvonal főtitkára, az RKP PB tagja.

séges Márton Áron szabadlábba helyezése, mert azok, akik eddig a katolikus egyházat vezették, nem akarják ezt tovább folytatni, más szóval ez egy egyházi szükséglet volt.

1954 őszén meghívott ebédre magához néhány író. Ezek sokáig ültek nála, és ő tett néhány olyan kijelentést – tudtuk meg Hajdu Győző elvtárstól, az *Igaz Szó* szerkesztőjétől –, amely sokkolta az embereket. Azt mondta, hogy jól elrendeztük szegény Magyarországot. Jelen voltak még ezen az ebéden Mihai Beniuc, Balla Károly, Asztalos István, Horváth István, Nagy István, Majtényi Erik elvtársak. Ott volt az írók többsége.

Elmondta, hogy voltak félreértéseink a jugoszlávokkal, de néhány orosz tankot odaküldtünk, és a jugoszlávok ezt tisztelik.

Mataisz Péter elvtárs: Mikor megérkeztünk Grozához, azzal kezdte, hogy ugye tudjuk, hogy ő papfiú és vallásos, és van egy pap nagybátyja.

Aztán megemlítette, hogy 40 éve tagja egy ortodox szervezetnek, és többször felmerült, hogy ki kellene lépnie, de ő tag maradt. Petre Constantinescu-Iași elvtárs azt mondta neki, hogy nem maradhat tagja ennek a szervezetnek, de ő az asztalra csapott és rámutatott, hogy ez így méltányos. Szovjetunióbeli példákat hozott fel, azt, hogy ott is támogatják az egyházvezetőket. Elmondta, hogy annak ellenére, hogy ez volt P. Constantinescu-Iași elvtárs véleménye, odatettük miniszternek és most „pátriárkának” nevezik.

Azután elkezdett Márton Áronról beszélni. Érezetnli akarta, hogy ő járt közben szabadlábba helyezése érdekében, ő győzte meg a párt vezetőségét. Elmondta, hogy több kérvény érkezett be Márton Áron szabadlábba helyezését kérve, nemcsak a román ortodoxok, de a reformátusok részéről is. Azt mondták, hogy ő a magyarság egyetlen lelki vezetője. Groza hozzátette, hogy nem ő az egyedüli, mert vannak mások is.

Ki akarta emelni, hogy ő az, aki segítette Márton Áron szabadlábba helyezését, és hogy az elvtársak belátták, hogy ez szükséges. Elmondta, hogy ő volt az, aki mindig is tartotta a kapcsolatot az egyházi vezetőkkel, hogy ő régóta ismeri Márton Áront, és kapcsolatba hozta őt Lucával is, hogy az egyházi problémákról beszéljenek.

Később elmondta, hogy kiszabadulása után Márton Áron eljött hozzá, hogy megköszönje, amit érte tett, és azt mondta neki, hogy túl nagy felelősséget vállalt érte, mire ő azt válaszolta neki, hogy az ő válla széles, mert ő dák, szélesebb, mint Márton Áron hun válla, és többet is elbír.

Elmondta nekünk, hogy Márton Áron egy beszélgetésük alkalmával mondta, hogy a magyarok ismét román uralom alá kerülnek. Ő erre azt válaszolta, hogy ha Magyarország nem lenne olyan messze, könnyebben odaadta volna Erdélyt, ugyanúgy, ahogy tíz perc alatt elrendezte Dobrudzsa és Bukovina ügyét.

Elmondta, hogy Márton Áron antifasiszta, hogy a terror- és a zsidóüldözés ellen volt, mindenképpen be akarta bizonyítani, hogy demokrata. Én mondtam Kovács elvtársnak, hogy nem fogom kibírni ezt szó nélkül.

Miután Groza befejezte, elmondtam neki, hogy meg vagyok róla győződve, hogy a pártot nemes célok vezérelték, mikor meghozta ezt az intézkedést, de nekünk helyi problémáink vannak. Kolozsi elvtárs mondta nekem, hogy a kiszabadult Márton Áron megnehezítette a munkánkat. Groza azonnal elkérte a dossziét és azt mondta, hogy az általunk demokratáknak nevezett papok kérték Márton Áron szabadlábba helyezését. Mikor a papok meglátogatták Márton Áront, hogy köszöntsék, és egy demokratának nevezett is velük jött, azt mondta neki, hogy fogadja az üdvözlését, de vesse le a reverendát.

Mi kászálódni kezdtünk, mondva, hogy nemsokára indul a vonatunk. Ideadta [*Groza*] a kocsit, hogy vigyen ki az állomásra. Közben megkérdezte, milyen vallású vagyok. Mondtam, hogy a szüle-

im ortodoxok. Elmondta, hogy a székelyek katolikusok és jobban meg tudják érteni ezt a helyzetet. Elmondta, hogy nagyon népszerű, hogy egyszer egyedül ment egy községbe, az emberek felismerték, és kellett szóljon néhány szót valami ünnepségükön.

A képviselők nem voltak jó véleménnyel a hallottakról. Fel voltunk háborodva, mert nem számítottunk egy ilyen beszélgetésre. Egy kicsit haragudtam Kovács elvtársra, amiért ilyen beszélgetést szervezett és olyan képviselőket hozott ide, akik még kötődtek a valláshoz.

Groza azt mondta, hogy még sok pap van letartóztatva, akiket szabadlábra kell helyezni, mert a legfőbb egyházi személy Márton Áron volt, s ha őt szabadlábra helyezték, a többieket is szabadon kell eresztetni.³⁷⁷

Bukaresti Állami Levéltár, az RKP KB titkárságának anyagai, 45/1955. csomó, 6–9. lapok, román nyelvű jegyzőkönyv. Közli: Minorităţi etnoculturale mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955). (Ed.: Andreescu, Andreea–Nastasă, Lucian–Varga Andrea) Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2002, 831–834. (Fordította: Pató Attila.)

³⁷⁷ A többi elítélt lelkész csak az 1964-es országos amnesztia során szabadult.